

D Ž E N I F E R L A M

*Izgubljeno doba
ljubavi i snega*

Prevela
Milica Cvetković

■ Laguna ■

Naslov originala

Jennifer Laam

THE LOST SEASON OF LOVE AND SNOW

Copyright © 2017 by Jennifer Laam

Published by arrangement with St. Martin's Press

All rights reserved.

Translation copyright © 2019 za srpsko izdanje, LAGUNA

Kupovinom knjige sa FSC oznakom pomažete razvoj projekta
odgovornog korišćenja šumskih resursa širom sveta.

NC-COC-016937, NC-CW-016937, FSC-C007782

© 1996 Forest Stewardship Council A.C.

Lizi i Bretu

Prolog

SANKT PETERBURG

1837.

Muškarac kaže da će za vas umreti. Žena je naučena da spusti pogled i porumeni pre nego što se opet skrije iza svilene lepeze. Muškarci umeju sebe da uzdižu, dok žene laskaju sujeti i drže muškarce vezane za zemlju. Tako je svet ustrojen ili sam barem tako mislila pre nego što je počeo da me bije glas najveće zlice Sankt Peterburga.

Sada znam.

Kad muškarac izjavi da će za vas umreti, ponekad žena mora da ga shvati ozbiljno. Jer sramno je dozvoliti mužu da strada na polju časti, čak gore nego da ga ubijete vlastitom rukom.

Ozbiljni ljudi okupljeni u našem stanu začutili su kad je moj muž ispustio poslednji dah. Preplavljuje me oštra hladnoća, kao prvi nalet groznice, kad shvatim da mi je muž

preminuo. Tuga mi pritiska grudi i spušta se, steže tako da pomislim kako će mi se telo raspolutati. Klatim se i kao da ću se onesvestiti. Samo me nevidljiva sila vlastite volje drži uspravnom. Iz njegovog stomaka i dalje curi tamna krv a oštar miris metala lepi se za vazduh.

Dva dana je moj suprug bio živi mrtvac i prolazio kroz surovo i dugotrajno umiranje. Iako nisam prisustvovala dvoboju u kojem se borio da obrani moju čast, prizor u kom Aleksandar pada i njegova krv boji sneg u grimizno opsega mi svaku misao. Skliznula sam u očaj, prelazila iz hysterije u bespomoćnost, dok se Aleksandru rana gnojila i nekada živahno lice izobličilo se u agoniji.

Prijatelji stoje u polukrugu oko njegovog tela, pravih leđa, usana svedenih na strogu crtu i stoičkih izraza lica čak i kada im se oči vlaže suzama.

„Kakva šteta“, čujem kako procedi jedan od njih. „Genije izgubljen zbog žene.“

Te reči mi odzvanjaju u glavi. Bila sam supruga uvaženog čoveka od pera, najvećeg u našoj zemlji, a dozvolila sam da mi njegov život isklizne iz ruku. Ti ljudi misle da mi je stalo samo do materijalne udobnosti i ljubavnih rasonoda i sumnjaju da sam dovoljno inteligentna da cenim muževljeve talenat. Ogovarači su ih ubedili da volim praznoglavog Žorža Dantesa ili da sam postala plien našeg cara čelične volje. Moje ponašanje smatraju izdajničkim, na neki način jednako užasnim kao da sam se priključila Napoleonovim vojnicima što su nekad pretili da ugroze samo srce naše zemlje.

Priznaću da sam predugo uživala u Žoržovoj pažnji, pa čak i u pažnji samog cara, ali nisam Jezavelja, samo sam ljudsko biće, osetljivo na laskanje kao i svako drugo. Koliko god to želela, ne mogu promeniti prošlost. Šteta je učinjena. Novi talas suza zapreti i umine, kao da u meni nema ničeg

što bih izbacila. Pitam se koliko dugo će me proganjati griža savesti i osuda onih koji tvrde da vole mog muža.

U trenutku kad se osećam najgore, odozdo dopru prigušeni glasovi koji uzvikuju Aleksandrovo ime, pa se odvojim od posmrtno maske koja je nekad bila lice moga muža. Kad priđem prozoru, spoljni svet se zamagli, ledom okovane zgrade stope se s olujnim nebom. Naočare su mi u tašnici optočenoj perlicama na boku. Stavljam ih na prevoj nosa.

Ljudi okupljeni napolju, kaputa, šubara i ogrtača prekrivenih snegom, drže sveće, čiji se slabašni plamenovi povijaju na vetru. Ne uspevam da prebrojim obožavaoce, stotinak njih. Mašu primercima Aleksandrovih dela; spazim *Evgenija Onjegina* i izdanje njegovih ruskih bajki u stihu. Jedna žena je brošem ukrašenim draguljima zakačila Aleksandrov portret za šal posred vrata. Nekoliko ožalošćenih primeti me na prozoru te se zapitam treba li da se sklonim i nastavim da nasamo tugujem, ali ostanem ukopana. Žene uzvikuju moje ime visokim, umilnim glasovima. Iznenadim se što nisu ljute. Ne smatraju me zlikovcem već čuvarom: zaštitnicom muževljevog dela i uspomene.

Dok posmatram žene kako svojim sitnim šakama u rukavicama štite treperave sveće, pitam se da možda još nije kasno da promenim svoju ulogu u ovoj drami, žrtvujem se i dokažem da vredim. Moram se postarati da Aleksandrova reč bude dostupna ljudima koji su se po snegu okupili ispod našeg stana. Možda se nisam pokazala za njegovog života, ali nakon smrti ću se pobrinuti da nikad ne bude zaboravljen.

Suze mi zamagljuju vid i ramena mi drhte, ali sad se hvatam za gorkoslatku nadu. U sebi se zaklinjem da će svet saznati istinu o nama, o moći koju smo Aleksandar i ja imali jedno nad drugim. Možda ona nema srećan kraj kao iz bajke, ali duboko u srcu znam da je to priča o pravoj ljubavi.

Proo poglavlje

MOSKVA
DECEMBAR 1828.

Te večeri nisam želela da idem na bal učitelja plesa. Da moje sestre nisu navaljivale, nikad ne bih upoznala najvećeg pisca Rusije i moj život bi išao u potpuno drugačijem pravcu.

Ulaz na bal je koštao pet rubalja po osobi i majka je napravila veliku dramu deleći nam potrebni novac. Dok su sestre prskale jedna drugu parfemom s mirisom lavande, koji je naša tetka nabavila na nedavnom putovanju u Pariz, čežnjivo sam gledala drugi kraj dnevne sobe i pisaci sto od mahagonija, izrovašen od starosti. Tu sam držala svoju svesku u kožnom povezu, pero, izgraviranu mastionicu na crvenom stolnjaku sa vezenim izuvijanim crnim arabeska-ma. Iako mu je uvek bila potrebna čvrsta knjiga da se podglavi slomljena noga, taj sto je bio moje omiljeno mesto u kući i svakako bolji izbor od spavaće sobe koju sam delila sa sestrama. Za vreme zimskih praznika pregledala sam svoje

prevode sa francuskog i esej o istoriji ruske poezije. Želela sam da veće provedem zadubljena u taj posao.

Umesto toga, od mene se očekivalo da se doteram i budem društvena zarad neznanaca, gospode koju zapravo neću ni videti. Kako mi je vid bio oslabljen kratkovidnošću, mogla sam se nadati tek da iz daljine nazrem nejasne obrise njihovih lica, pa da pričekam dok ne priđu kako bih znala jesu li lepi ili ne. Moje naočare večeras će ostati čvrsto spakovane u platnenu futrolu na pisaćem stolu. Majka bi mi na baletu dozvolila moderan mali lornjon, međutim, kad sam poslednji put htela da nosim naočare van kuće, rekla mi je da izgledam kao muškarac i zapretila da će ih zdrobiti potpeticom čizme.

Jekaterina i Azja su se progurale ispred mene, pribile se uz ogledalo i štipkale obraze kako bi zablistali. Majka je sedela ispred vatre što se gasila u kaminu, u svojoj omiljenoj fotelji od ružinog drveta izdašno upotpunjenog dotrajalim cvetnim jastučićima pohabanih ivica. Njene visoke jagodice bile su više nego obično naglašene drhtavim senkama. Iako je bila zauzeta krpljenjem čarapa, primetila je kako zurim u pisači sto. Brzo sam se okrenula, kao da sam uhvaćena kako gledam u tajnog ljubavnika poput neke zanesene devojke iz germanskih ljubavnih romana.

Majka je polako odložila konce u prućanu korpu za šivenje i ustala. Obučena od glave do pete u sumorno crno, kose skupljene ispod starog šeširića, nadvišavala nas je. Kad nije govorila, više je ličila na kip nego na živo biće. Prišla je ogledalu oko kojeg smo se sestre i ja okupile.

„Verujem da ćeš se lepo ponašati.“ Majka mi je popravila žučkasto batistanu haljinu i malo raširila dekolte. Imala sam šesnaest godina, teško da sam bila usedelica, ali mi je tri godine ranije, nakon prvog mesečnog ciklusa, stavljeno do

znanja da mi je potreban muž. „I verujem da ćeš biti ljubazna prema prisutnoj gospodi.“

Uхватила sam majčin prekoran pogled u ogledalu, a onda uvidela da sam grickala donju usnu – navika koju sam bezuspešno pokušala da prekinem. Usiljeno sam se nasmešila.

„Ovo će razveseliti Nataliju... i privući prigodnog gospodina!“ Cerekajući se, Azja je mahala dijademom napravljenom od imitacije zlata. Ružičasto lice joj je ponosno blistalo, stavila mi ju je u kosu i namestila na sredinu čela. Dok ju je nameštala, njene široko razmaknute, svetlosmeđe oči bile su pune nežnosti. „Prava Venera.“

Približila sam se ogledalu, pa žmirkala kako bih bolje videla svoj odraz, blede obrise lica i zlatni odsjaj u tamno-kestenjastoj kosi, skupljenoj u labavu punđu, s uvojcima puštenim oko lica.

„Prilično skladno“, rekla je majka hrapavim glasom. „Trebalo bi da zahvališ sestri na velikodušnosti. Nakit je mogla da zadrži za sebe.“

„Ili da ga meni dâ.“ Nisam baš mogla da vidim Jekaterinin izraz lica, ali je zvučala prilično zlovoljno.

„Ljubomora ti nikako ne priliči“, upozorila je majka sestru. „A sada pođite.“

U koloni smo se uputile prema predsoblju, gde su naše pelerine uredno visile na čiviluku pored vrata. Napolju je padao sneg i mnogo bih više volela da obučem kaput kakav muškarci nose. Smrznućemo se, ali pretpostavljam da je to neznatna žrtva zarad ljupke slike koju ćemo stvoriti u tim ogrtačima postavljenim krznom.

Naša tri brata, uzrasta u rasponu od trinaest do dvadeset godina, postrojila su se pored vrata kao da su sluge. Kako smo se približile ulazu sa zabatom, rumena lica su im poprimila naročito pompezan izraz. Najstariji, Dmitrij, najbolje je izveo

predstavu. Ipak je njemu bog podario lepo lice i plavu kosu, izuzetak u našoj porodici, a i skoro u svemu je bio najbolji. Našem srednjem bratu, Ivanu, isto tako stasitom, bledo čelo bilo je prenaplašeno čak i pri slaboj svetlosti lampe. Mali Sergej, oduvek smatran za najkržljivijeg u gnezdru, već je bio punačak, ali s milim licem ako ste bili u stanju da tolerišete njegovu naviku da snažno duva u šaku držeći je pred ustima kako bi oponašao zvuk starca koji pušta vetar. Dok sam prolazila pored njega, Sergej je ukrstio očima pa sam mu se isplazila. Nažalost, dok su se sestre setile da podignu svoje haljine iznad članaka, ja sam propustila da to uradim i saplela se.

„Natalija, moraš biti pažljivija“, monotono je rekla majka. „I prestani da škiljiš inače ćeš se zborati pre vremena. Sve tri vodite računa da se vratite kući pre ponoći. Ne želite da uznemirite oca.“

Jekaterina i ja smo se zgledale. Uprkos svim našim neslaganjima, bile smo saglasne u tome koliko smo malo cenile oca. Koliko bih samo volela da majka prestane da o njemu govori kao da još uvek ima ikakvog uticaja u našoj kući. Jedna od Jekaterininih navodnih prijateljica zlobno je napomenula da je videla oca kako posrće ka kući iz krčme na Arbatu i povraća na ulici dok je devojka s porodicom na sankama tuda prolazila. Jekaterini je za pohvalu što je nasrnula na devojkicu, ali ja sam je zadržala. Kad se jedan od naše braće umešao u kavgu, majčin gnev je bio takav da bi poslužio kao materijal za legendu, a samo mogu da zamislim kako bi reagovala da se neka od njenih ćerki kući vratila s masnicom na oku.

Azja nas je uznemireno pogledala, lica smrknutog od brige. „Doći ćemo, majko.“

„Vaše ponašanje u javnosti odraz je naše porodice, a vaš uspeh u društvu važan je korak u obezbeđivanju vaše

budućnosti. Budite ljubazne prema gospodi. Na kraju, možda jedan od njih poželi da jedna od vas postane njegova žena.“

Sergej je na to prsnuo u smeh. Pokušala sam da ga šutnem, ali nisam uspela da ga dohvatim.

Majka se vratila u svoju fotelju. Njen lenji tigrasti mačor opružio se ispred ognjišta na izbledelom persijskom tepihu i trzao zadnje noge u snu. Ona se savila da pomazi mačorov debeli stomak, što me je navelo da razmišljam o spremnosti nekada ponosne životinje da prihvati takvo poniženje. Iako sam se užasavala odlaska na bal – i zazirala od toga da me procenjuju kao sveže voće na pijaci – mnogo gore bi mi bilo da zauvek ostanem ovde pod majčinom čizmom, te da mi ona polako lomi duh.

„Očekujem temeljan izveštaj ujutru“, rekla je majka. „Iskoristite ovaj trenutak i svoju lepotu. Neka se ova porodica ponosi vama.“

Čula sam kako se kaže da je Božić u unutrašnjosti čarobno doba, uz sve moguće prilike za proricanje sudbine i nestaš-luke sa zgodnim momcima. S obzirom na to da sam živela u Moskvi, dotad nisam iskusila takva zadovoljstva. Uprkos bojaznima, nadala sam se da će bal učitelja plesa možda označiti preokret u onome što se često činilo kao dosadan i beznadežan život ograničen na kuću.

Kada smo sestre i ja kročile u balsku dvoranu tog zdanja, setila sam se da pridignem haljinu kako bih se lakše kretala po uglačanom podu. Pokušala sam sebe da zamislim kao balerinu koja graciozno izlazi na binu, iako sam znala da nikad ne bih mogla to da postignem bez naočara. „Tvoje lice je tvoje bogatstvo, Natalija“, često mi je govorila majka.

„Kao i tvoj stas. Možda nisi bila blagoslovena sposobnošću da to sama zaključiš, zato veruj meni.“

Usredsredila sam se na izvrsno okruženje najbliže mom vidnom polju, pa upijala miris šume s borovih grana i božikovine protkan teškim aromama istopljenog voska, francuskog parfema i pomade za kosu. Duž stolova uza zid zatrpanih ledenim sorbeima, ušćerenim šljivama u bojama dragulja i finim bečkim kolačima preliveanim šlagom, stajali su pozlaćeni višekraki svećnjaci. Po leđima me je zagolicalo neko peckanje, pa sam živnula pred mogućnostima koje pruža to veče. Lupkala sam umerenim potpeticama svojih satenskih cipela uz živahan ritam mazurke. Na plesnom podijumu, ispod zastave ukrašene carskim dvoglavim orlom, gosпода su odizala svoje dame od poda i okretali ih uz žustre i moćne korake.

Sve polaznice škole igre vežbale su jedna s drugom te popularne plesove, mada sam ja nekada smatrala da su ti časovi gubljenje vremena. Sada sam nervozno posmatrala red muškaraca pored podijuma, okretali su glave tamo-amo trudeći se da izgledaju nezainteresovano dok procenjuju moguće partnerke, i bila sam zahvalna na dobijenim uputstvima. Dok smo mi išle dalje, nekoliko glava se okrenulo. Lice mi se zarumenelo, ali ipak priznajem da mi je prijala pažnja.

Azja me je uhvatila podruku i ispravila se kako bi mi šapnula na uvo: „Svi muškarci nose elegantne frakove od brokata i noge su im vrlo zgodne u kratkim pantalonama. Haljine žena su isto predivne izrade, takvih boja da mi pored njih izgledamo kao seoske sluškinje.“ Pokrila je usta jer se nervozno zakikotala. „Moramo ubediti majku da potroši više na naše haljine. O, i zdanje je prelepo okićeno za Božić, Natalija! Vidiš li jelku na drugom kraju balske dvorane?“

Zaškiljala sam i uočila zeleno drvo. Za grane su bili pričvršćeni bakarni držači s upaljenim svećama, kao i srebrni visuljci, girlande od perlica i krhke staklene kugle.

„Jelka kakvu imaju protestanti u pruskim zemljama?“ Jekaterina je uznemireno zaklimala glavom. „Ako mene pitate, neprikladno za pravoslavnu proslavu.“

„Ma ćuti“, rekla sam joj iznervirano. „Otkad je tebe briga šta protestanti rade u svojim zemljama? Mislim da jelka lepo izgleda.“

Jekaterinini porumeneli obrazi. Možda i previše. Zapitala sam se da nije krišom uzela ruž od apotekara.

„A ti treba da prestaneš da joj služiš kao štaka za poštapanje.“ Jekaterina se okrenula prema Azji. „Šta bi majka rekla da te čuje kako šapućeš Nataliji kao neka strana varalica koja moli za kopejku? Hoćeš da svi saznaju da nam je sestra slepa kao krtica?“

„Samo želim da uživa u ovoj večeri“, hitro je prošaputala Azja.

„Uživaće.“ Jekaterina je onom isturenom bradom pokazala na dijademu. „S tim ukrasom na glavi, gospoda će pomisliti da je neka grofica. A šta smo onda mi? Njene glupave dvorske dame?“

„Još uvek te muči ta dijadema?“, prosiktala sam i dodirнула zlatni venčić na čelu. Čak sam i ja videla u ogledalu da mi pristaje uz kosu, dok bi u Jekaterininom pepeljastom haosu od lokni nestala. „A kako bi ti se svidelo da te gađam njom?“

„Ne bi me pogodila čak i da se potruđiš, ti slepi mišu.“

„Dovoljno dobro vidim da pogodim tvoju ogromnu vilicu.“

„Pokušala li da me time gađaš, lupiću te po nosu.“

„Dame, verujem da se lepo ponašate? Vaša majka me je zamolila da vam budem pratilja pa bih volela da joj ispričam kako ste se večeras vladale za svaku pohvalu.“

Na zvuk ugladenog ženskog glasa, istovremeno smo se okrenule i poklonile. Majčina polusestra i Jekaterinina ime-njakinja, tetka Kaća, imala je skoro pedeset godina, ali su crte njenog lica zadržale mekoću koja je majčinim nedostajala. Kosa joj je još bila crna kao gagat a usne tako pune i ružičaste da bi čak i gospodin dovoljno mlad da joj bude sin zastao i drsko joj namignuo. Godinama je izgled dobro služio tetka Kaću; imala je takoreći beskrajne zalihe upadljivih haljina i skupog nakita da prikaže kako je uspela na dvoru, a te večeri je nosila balsku haljinu plavu kao paunovo perje, s pufnastim rukavima i bogato izvezenim cvetnim šarama na rubu široke suknje.

„De, prekinite s tim. Pazite na manire.“ Tetka Kaća je drškom lepeze od čipke i tila blago lupnula Azjino golo, mršavo i ranjivo rame, nad onom uzanom haljinom. Sestra se trgla. „Sigurna sam kako gospoda žele prednost da vide vaša lepa lica. Bez prepirki.“

Azja i Jekaterina su se ispravile i pogledom potražile po prostoriji moguće partnere za ples. Volela bih da sam ubedila Azju da odemo do jelke. Želela sam da izbliza vidim ukrase i uopšte me nije bilo briga ako je to bio protestantski običaj. Čak i bez naočara sam videla da je jelka božanstvena.

Tetka Kaća mora da je uhvatila moj čežnjiv pogled, jer je nakrivila glavu prema mojoj, tako blizu da sam osetila svež puder na njenom licu i ružinu vodicu koju je natapkala iza ušiju.

„Sestričino, ne bih da te uznemirim, ali primetila sam gospodina koji se približava. Očekujem da ćeš se prema njemu poneti s dostojanstvom kao i s velikodušnošću kakvu tvoja majka očekuje.“

Otvorila sam usta, pa ih onda naglo zatvorila ne znajući kako da odgovorim tetki. Okrenula sam se najgracioznije što sam mogla.

Približavao se pozamašan muškarac s četkom guste kose i bakenbardima. Njegovi pokreti su odavali nespretnan šarm, nalik dresiranom cirkuskom medvedu. Verovatno bi bio prijatan plesni partner, premda zreo čovek u ranim četrdesetim, najmanje, te sam sumnjala da je razgovor sa mnom dovoljno prefinjen da zadrži njegovu pažnju. Osim toga, kad sam ga ugledala, srce mi nije preskočilo, zalepršalo, poskočilo u grudima niti je zastalo... sve to su bile reakcije o kojima sam čitala u romanima kada junakinja upozna muškarca za koga treba da se uda. Ukoliko je ovaj čovek na neki način bio predodređen da mi bude prvi udvarač, bila sam razočarana izostankom reakcije svoga srca.

„Madmoazel“,* rekao je uz galantan iako nevešto izveden poklon. „Nismo se zvanično upoznali. Moje ime je Fjodor Tolstoj. Čast mi je što sam prijatelj s vašom starijom braćom, Ivanom i Dmitrijem. Rekli su da bi njihove sestre mogle da dođu. Na osnovu njihovog opisa, nagađam da ste vi 'mala' Natalija.“

„Pretpostavljam, više ne tako mala.“ Bila sam skoro iste visine kao taj Tolstoj.

„Mogu li da zamolim za ovaj ples?“, pitao je i pružio ruku.

Srce mi je silovito tuklo. Sada ćemo preći među ostale parove koji su već na plesnom podijumu, a tetka će pratiti svaki naš korak ne bi li uočila nešto neumesno. Već sam osetila Jekaterinin prezriv pogled: drskost njene mlađe sestre da pre nje privuče partnera, i to dopadljivog. Pretpostavila sam da će se ostatak večeri žaliti.

Bez obzira na to šta će se kasnije dogoditi, samim tim što sam iznervirala Jekaterinu veče se već isplatilo.

Stavila sam ruku na Tolstojevo rame i sačekala da povede.

Vešto me je vodio ukруг oko ljudi koji su plesali valcer. Uprkos svojoj veličini imao je lagan korak, lako ga je

* Franc.: *mademoiselle* – gospođica. (Prim. prev.)

bilo pratiti i slobodno je razgovarao dok je orkestar svirao. „Mislim da vas nisam ranije video na nekom javnom balu.“ Prešao je na francuski kao i svaki ambiciozni Rus.

„Ovo mi je prvi bal, mesje.“* Odgovorila sam na ruskom, još uvek nisam bila dovoljno sigurna u svoj govorni francuski da bih pokušala bilo šta osim jednostavnog mesje. Osećala sam se kao da mi je Jekaterina napunila usta vatom kako bi me učutkala.

Vratio se na naš maternji jezik. „Tako sam i mislio. Zapamtio bih vas.“ Na to se pohotno nasmešio, no njegove reči su delovale uvežbano i naslutila sam da je to bila ona vrsta komplimenta koji je mogao udeliti bilo kojoj mladoj ženi. Nisam bila polaskana, mada sam i dalje bila zaintrigirana. Njegov zvučan glas imao je neki ujednačen ritam, kao da je boravio u inostranstvu i zakačio deo nekog stranog jezika.

Očajnički želeći nešto da kažem, usudila sam se da izgovorim: „Primećujem nagoveštaj nekog akcenta“.

„Ah, primetili ste? Proveo sam neko vreme u Ruskoj Americi.“

„Amerika!“ O Americi nisam ništa znala osim odlomaka iz loše napisanih udžbenika, koji su se bavili neorganizovanošću vladavine naroda i nejasnih naznaka da sledi još jedna revolucija, i da će uobraženi republikanci koji su zbacili svog kralja uskoro biti pred vlastitim iskušenjima. „Da li je Amerika onako divlja kao što se misli?“

Tolstoj se razmetljivo nasmejao, ali se niko nije okrenuo da ga pogleda. Muškarci mogu da se smeju glasno koliko hoće, dok bi mene majka živu spalila kad bih se tako ponašala. „O, mogu reći i više. Tamo sam bio na Aleutskim ostrvima. Pošto sam s njima proputovao zapadnu obalu,

* Franc.: *monsieur* – gospodin. (Prim. prev.)

ostavili su me drugovi mornari, bezdušni skotovi.“ Na to kao da se setio da razgovara s damom. Leđa su mu se ukrutila a glas postao zvaničniji. „Znate li gde se nalaze ta ostrva, madmoazel? Aljasko poluostrvo? Jeste li čuli za to mesto?“

„Jesam“, obavestila sam ga, srećna što je to tačno. Zašto li muškarci pretpostavljaju da žene nemaju ništa bolje čime bi zaokupile misli od večernjih haljina, balova i budućih muževa? Naravno da o tome pomno razmišljamo, ali samo zato što nam budućnost zavisi od njih. Naša interesovanja često prevazilaze ta praktična pitanja. „Nameravate li jednog dana da se vratite?“

„Video sam dovoljno tog mesta za čitav život, hvala na pitanju. Morao sam sâm da se snađem za povratak preko mora, pa kroz čitav Sibir da se vratim kući. Ali vratio sam se. Od tog doba prijatelji me zovu Amerikanac.“

„Mesje Tolstoj, volela bih da čujem nešto više o vašim putovanjima. Ili možda treba da kažem mister Tolstoj, jer ste Amerikanac.“ Nasmešila sam se, zadovoljna tim iznenadnim naletom duhovitosti.

„Voleo bih da vam odam više o pustolovinama, ali to ne bi bilo pošteno prema mom prijatelju.“

Zbunjeno sam nakrivila glavu. „Prijatelju?“

„Priznajem da imam prikriveni motiv što sam vas pozvao na ples. Vidite, ovde sam sa sjajnim momkom koji se na prvi pogled sasvim zaneo vama. Istinu govoreći, nikad ga nisam video u takvom stanju. Hteo je sâm da vam pride, ali su ga živci nadvladali. Nazvao vas je Venerom i Madonom uvijenom u čaroban paket.“

Stvarnost moje pojave nikako nije mogla da se poredi s takvim veličanstvenim opisom. Ipak, posle takvog komplimenta, već sam Tolstojevog stidljivog prijatelja smatrala pametnim čovekom. „Zašto onda neće da mi se obrati?“

„Tražio je da se prvo ja upoznam s vama pa da vas pitam za mišljenje o njemu. Plaši se da nećete biti zasenjeni njime kao što je on vama, a to bi mu slomilo srce. Znae, ima vrlo nežno srce. Duša pesnika, moglo bi se reći. Kao prijatelju, dužnost mi je da mu štitim sujetu.“

E sad je to postala romantična igra kakva se javlja u romanima pa sam nameravala da je iskoristim najviše što mogu. „Pa ko je taj tajanstveni momak nežnog srca?“ Krišom sam gledala po prostoriji. „Možete li mi učiniti zadovoljstvo da bar saznam njegovo ime? Ili vam je strategija da mi ga najpre pokažete?“

Kako je muzika prestala, Tolstoj Amerikanac je usporio korak i poveo me prema divnom drvčetu. Pošto sam mu bila bliže, primetila sam marcipan u obliku voća i trake što se pružaju sa šećerlema pričvršćenih za grančice. Opazila sam crne uvojke, pa vrhove uglačanih čizama iza jelke i ispod najniže grane. Mora da je to Tolstojev prijatelj. Imala sam utisak da ću pući od iščekivanja, ali nisam želela da uništim taj trenutak otkrivanja. „Prijatelj vam je sramežljiv. Mislim kako moram usporiti korak da ga ne uplašim i ne nateram da prhne u nebo kao ćudljiva ptica.“

„O, obično uopšte nije sramežljiv. Obožava da bude u centru pažnje, ali nikad nisam video da na njega ovako utiče žena, kao kad je večeras vas ugledao. Stegnuo mi je rame, zamolio me da odmah razgovaram s vama, a onda otrčao da se sakrije.“ Tolstoj je digao glas. „Gle, krije se tako dobro da ne može očekivati da ga lepo sagledate. Nikad nisam video da se čovek tako šašavo ponaša zbog žene.“

Uspela sam da se nasmejem i rešila da ne pominjem kako bez pomoći naočara ne mogu da vidim njegovog prijatelja ako mu ne priđem sasvim blizu. „Obožava pažnju? U kom smislu? Da li na zabavama priča duhovite priče?“

„Uživa kad ga neko zamoli da mu naglas čita jedno od svojih dela.“

„Dela?“ Zainteresovala sam se pa se setila svog pisaćeg stola kod kuće i svezaka. Jedna od njih je posvećena ruskim pesnicima, maloj ali talentovanoj grupi. Osećala sam se gorljivo patriotski kad sam počela tu skromnu istoriju naše poezije. „Dakle, je li vaš prijatelj pesnik?“

„Zapravo jeste. Čak je moguće da ste čuli za njega.“

U tom trenutku Tolstojev prijatelj izašao je iza jelke, a ja sam oštro uzdahnula. Crni uvojci i bakenbardi. Tamno lice i snažan, istraživački pogled. Razmišljajući o onome što je Azja ranije rekla o muškim nogama – kako lepo izgledaju u kratkim pantalonama – spustila sam pogled. Njegovi mišićavi listovi bili su u uskim crnim čizmama. U mislima mi se javio onako kako sam ga viđala na portretima: široka košulja razdrljena oko vrata i brada zamišljeno naslonjena na ruku, a visoko dignuto pero u drugoj, kao da očekuje božansko nadahnuće.

A onda mi se svet pomerio pod nogama a srce preskočilo, baš kao što je romanopisac obećao.

Tolstoj se nagnuo prema meni. „Možda ste čuli za Aleksandra Puškina?“

Drugo poglavlje

Svi su čuli za Aleksandra Puškina: autora *Evgenija Onjegina*, priče o sanktpeterburškom kicošu, kao i za divne pesme na našem ruskom jeziku i mnoga druga dela. Tolstoj Amerikanac se blago zlobno smešio dok se nisam povratila, što je bilo teško uz ono ubrzano lupanje srca.

„Mogu li ti predstaviti svoju novu prijateljicu Nataliju Nikolajevnu?“, nastavio je Tolstoj obraćajući se pesniku. „Znam njenu braću a ona je bila veoma ljubazna da prihvati poziv na ples.“

Aleksandar Puškin je zurio u mene, premeštao se s noge na nogu i pesnicama ritmički lupkao po bokovima. Lice mu je bilo uglavnom kao na slikama. Nije bilo naročito lepo, nos pomalo prevelik, a oči presvetle uz onaj taman ten. No ako je, prema uobičajenom shvatanju, imao nedostataka u izgledu, Aleksandar Puškin je to bogato nadoknađivao svojom unutrašnjom snagom. Gledao me je tako pažljivo u oči da se nisam usuđivala da skrenem pogled.

Tolstoj je malo glasnije rekao: „Kažem, ovo je moja nova prijateljica Natalija.“

„Madmoazel!“ Puškin se trgnuo, graciozno poklonio, a zatim ispravio i pružio ruku. Srce mi je bubnjalo kad sam shvatila šta tad treba da uradim. Pretvarajući se da igram ulogu kulturne kneginje, pružila sam ruku da je on poljubi. Usne je držao nešto duže nego što je red, a trebalo je to da shvatim kao slobodu, samo što sam jedino razmišljala o tome kako je najveći ruski pesnik zamolio prijatelja da nas upozna zato što je bio suviše nervozan da pride *meni*.

Kako mi je to bila prva prilika da ostavim dobar utisak, rešila sam da inteligentno komentarišem njegov rad. Čitala sam sebi naglas *Evgenija Onjegin*a kako bih uživala u muzikalnosti reči, toku rime koji mi je ispunio srce. U poslednjem poglavlju, nedavno objavljenom u novinama, beskorisni ali prilično uobraženi Onjegin ubio je u dvoboju svog prijatelja Lenskog. Razočarana što moram da čekam šta će dalje biti, bacila sam listove o zid. Pošto je sledeće poglavlje kasnilo, šuškalo se da Puškin nema predstave šta će dalje biti, da je čitava zamisao šala te da će svaki čitalac koji očekuje zadovoljavajući rasplet biti grdno razočaran.

„Je li istina da ne znate šta će biti s vašim likom Evgenijem Onjeginom?“ Reči su mi izletele pre nego što sam uspela da ih obuzdam.

Namrštio je visoko čelo. Uspaničila sam se pomislivši da sam ga nenamerno uvredila. „Htedoh da pitam: je li istina da vi još ne znate? Ubeđena sam da ćete nešto smisliti... ili ste već smislili...“

Tolstoj je prošao iza prijatelja, ali je ostao u blizini, moguće kako bi spasao pesnika ako zatreba. Sad se zacerekao. Možda je jednostavno trebalo da ćutim.

Orkestar je počeo zvonku melodiju novog valcera, a ja sam se zapitala hoće li me pesnik pozvati na ples. Možda neće. Možda sam zauvek upropastila priliku da se sprijateljim – ili

nešto više – s Puškinom. Da je majka bila tamo, rekla bi kako sam bila gruba, ali opet mislim da neki pesnik nije vrsta gospodina s kojim bi ona želela da provodim vreme te večeri, pa čak ni pesnik tako poznat kao što je Aleksandar Puškin. Iako čuven, njegova primanja mora da nisu preterano obilna, jer su mu tamnoplavi večernji redengot i jarkocrvena vratna marama, iako bogati bojom, bili pohabani. Svejedno, kad je dubok pogled skrenuo na mene, njegova pažnja je bila kao udar munje i osetila sam kao da mi čita svaku misao.

„Uživala sam u poslednjem nastavku“, dodala sam, „i žudim da čitam dalje.“

Pesnik se nagnuo prema mom uhu kako bih ga čula od muzike. „Potrebna mi je inspiracija da bih nastavio sagu o Onjeginu.“

Glas mu je bio dubok i nalik nežnom milovanju. Instinktivno shvativši kako, da bih zadržala pažnju takvog čoveka, ne mogu prelako da se potčinim njegovom šarmu, uzdržala sam se da ne ispustim uzdah oduševljenja. Nastavila sam mirno i zvanično, uz samo nagoveštaj razigranosti. „Zar Tatjana nije dovoljno inspirativna?“ Kao i mnoge devojke, bila sam obuzeta romantičnom junakinjom u *Onjeginu*, dovoljno hrabrom da otvoreno izjavi svoju ljubav.

„Tatjana je anđeo, ali najbolje muze su od krvi i mesa, one koje možeš videti i dodirnuti, koje ti šapuću u uho i dozvoljavaju da svoje usne nasloniš uz njihove.“

Moj prvi bal, a Tatjanin tvorac se već trudi da me proglasi muzom. Sve mi je izgledalo manje kao let mašte i prirodnije što taj muškarac preda mnom, u izgužvanom mundiru i s razvezanom maramom, s privlačnom tamnom kožom i divljim crnim uvojcima, kaže nešto tako smelo.

Ipak sam dobro znala šta se dešava sa ženama koje dozvole da im takva pažnja udari u glavu. Spustila sam glavu i

pokušala da navedem obraze da porumene, mada sam verovatno već bila zajapurena od plesa. Zapravo, ni najmanje mi nije bilo neprijatno. Želela sam samo da Aleksandar Puškin još priča.

„Natalija je vešt plesni partner“, ubacio je Tolstoj. „Ako dobro čujem, ono su zvuci novog valcera.“

Puškin mi je ponudio ruku. „Biće mi čast.“

„Meni je čast.“ Prstima mi je pritisnuo goli zglob ruke pa sam osetila munju, kao da sam spavala svih šesnaest godina i tek sad osetila pun opseg sveta.

Dok me je vodio do plesnog podijuma, ja sam upijala njegov miris: sandalovinu i citruse kolonjske vode, slatki duvan, ulje i konje, i neodoljivu slanoću. Kako potičem iz kuće s tri momka, sasvim dobro sam poznavala muški miris, ali u toj kombinaciji bilo je nečeg novog i zavodljivog. Puškin je stavio ruku meni na leđa i privukao me. Osećala sam baršunastu tkaninu njegovog redengota na golim rukama. Pogledala sam mu preko ramena i uhvatila pogled tetka Kaće, koja je stajala između mojih sestara i zurila u mene dok plešem. Kad smo projezdili pored njih, videla sam Azjin izraz lica – miran, osim sanjalačkog, udaljenog pogleda svetlosmeđih očiju – i znala sam da je srećna zbog mene. Za to vreme je Jekaterina gledala smrknuto, a tetka Kaća izvijala tanke crne obrve. Često sam slušala kako majka gundā o slobodi valcera, neprikladno velikoj blizini partnera, ali verovala sam da je moja tetka dovoljno prefinjena da shvati čast igranja valcera s Aleksandrom Puškinom.

Trudila sam se da tom trenutku ne pridajem prevelik značaj, ali onda je on bakenbardima okrznuo moj obraz a na mene se obrušio uzbudljiv talas panike. Zapitala sam se šta bi se dogodilo da se nađemo sami. Bi li pomerio usne prema

mojima? Bi li me pak prvo izazivao sklanjajući mi uvojke za uho i dodirujući osetljivu kožu vrata vrhovima prstiju?

„Zar ne marite za pažnju?“

Shvatila sam kako ne gledam u pesnika već pravo pored njega, da me je pomisao da se nađem sama s njim istovremeno dovela do toga da mi se utroba topi, a ramena krute. „Nisam navikla na nju.“

„Morate naučiti da obožavate svetlost uperenu u vas! Kako ćete je izbeći? Primetio vas je svaki muškarac u ovoj prostoriji. Siguran sam da su ludo zaljubljeni.“

„Laskate mi, mesje Puškine.“

„Molim vas, zovite me Aleksandar barem. Ako poželite, može i Saša.“

„Možda zasad Aleksandar.“

„Da li bi se vaša pratilja skandalizovala kad bismo se izgubili?“

Skandalizovala. Pustio je da mu ta reč zatitra na jeziku izgovarajući je sa slatkom dramom, kao šištanje zmije. Obrazi su mi buknuili pa sam načas spustila pogled da održim ritam s njegovim okretnim korakom. „Mislim da bi se tetka Kaća zabrinula, mesje... Aleksandre. Ona služi na carskom dvoru i ima besprekoran osećaj za pristojnost.“

„Šteta.“ Vešto me je još jednom proveo ukrug oko plesača. „Imam i ja veze s našim dobrim carem. On tvrdi da uživa u mojim delima, mada budno motri na njih da ne bude reči o pobuni.“ Coknuo je jezikom kao da sebi prebacuje. „Svejedno, madmoazel Natali, verujem da je mladim ženama dozvoljena izvesna sloboda kretanja... mogu li vas zvati Natali? Imam utisak da vam pristaje.“

„Kad to kažete, zvuči kao da pripadam Parizu ili nekom drugom zapadnjačkom gradu.“

„Možda i pripadate. Ko zna kuda vas život može odvesti. Očaravajuće lice može motivisati na velike pustolovine. Čuli ste za Jelenu Trojansku, je li tako?“

„Sumnjam da bi moje lice pokrenulo hiljade brodova.“

Aleksandar se ozario od zadovoljstva, a ja sam pomislila da nije pomenuo Jelenu kako bi iskušao moje poznavanje klasike. To mi se nije činilo sasvim poštenim, a opet, ako je to bio ispit, želela sam da ga položim s najvišim ocenama.

„Budite uvereni da ne bih učinio ništa da ukaljam vašu čast. Bio bi zločin uraditi nešto što bi vas sprečilo da prisustvujete budućim balovima. Rođeni ste da vam se dive.“

Hitro sam opet pogledala tetka Kaću, čije obrve sad kao da su stalno bile izvijene, a zatim pesnika preda mnom, koji je savio prste desne ruke i prineo ih ustima trudeći se da uzdrži osmeh što mu je ozario lice. Kao da bi, kad bi sebi dozvolio čistu sreću osmeha, to dovelo do razočaranja.

To je navika koju ću sasvim dobro upoznati narednih godina i zbog nje brinuti sve više. No u onom trenutku to mi se činilo tek kao jedna od mnogih draži Aleksandra Puškina.

„Možda nekoliko minuta u dvorištu, radi svežeg vazduha“, rekla sam mu. „Šta je loše u tome?“

Sećam se svega te večeri, svojih prvih trenutaka nasamo s Aleksandrom. Sjaj srpa mladog meseca jedva se probijao kroz oblake a grane breze su otežale pod srebrnastom težinom novog snega. U sredini dvorišta, iz zimi suve mermerne fontane, izvijala se ispruženih ruku bujna nimfa u togi. Dva gospodina su stajala uz fontanu uvijena u kapute i pohotno posmatrala nimfu.

„Veoma cenim vaše strpljenje za moje igranje, madmoazel.“ Aleksandar je i sam prikupio kaput zbog oštrog vetra

i lupkao pomodnim štapom po zaleđenim kamenim pločama četvrtastog dvorišta u ritmu s mazurkom što se čula iz balske dvorane. Kad sam bolje zagledala, videla sam da je na vrhu štapa slatko meće što se penje uz stablo. „Nikad nisam imao dara za to. Bojim se da su mi časovi plesa u mladosti bili veliko iskušenje.“

„Mislim da ste bili sjajni“, rekla sam.

„Vaša veština umnogome prevazilazi moju. Koliko vam je godina... ako to nije suviše drsko?“

Nisam bila iskusna da procenim je li to pitanje drsko ili nije, pa sam prosto odgovorila: „Šesnaest.“

„Šesnaest godina, a već nosi ljupku dijademu, kao krunisana najlepša žena Moskve.“ Dah mu se maglio u vazduhu. Muškarci u debelim kaputima bacali su znatiželjne poglede na nas, jer je jedan od njih gurnuo drugog i pokazao mu Aleksandra. „Kad sam ja imao samo šesnaest, nisam bio lepota. Što ne znači da sad jesam...“

Prestao je da lupka štapom i protrljao dlanove dok je to govorio, a ja sam znala da se trudi da bude duhovit, ali sam smatrala da nije ljubazno da se nasmejem. Iako Aleksandrove crte lica nisu bile tradicionalno lepe, čak sam i ja čula za njegovu omiljenost među damama u Sankt Peterburgu, Moskvi i svim drugim mestima carstva, pod uslovom da se može verovati pričama. Nedostatak onoga što neke muškarce čini dopadljivim nije umanjivalo Aleksandrovu privlačnu moć. Svakako je to znao.

Ipak se nisam nasmejala.

I pored debele postave, moja pelerina nije odgovarala upornoj hladnoći večeri. Stresla sam se i čvršće je stegla preko grudi, ali se i potrudila da izgledam prefinjeno i nehajno, kao da sam navikla da provodim večeri na hladnom vetru s najpoznatijim ruskim pesnikom. Aleksandar je kradom

pogledao moje noge i vrhove satenskih cipela što su virili ispod haljine, a onda se opet usredsredio na moje lice.

„Doduše, mislim da sam imao svojih trenutaka“, rekao je. „Sa šesnaest sam bio na pretposlednjoj godini u *Impérial Lycée*, godinu dana do mature. Imao sam svoju sobu. Svoj pisaći sto na koji sam mogao da stavim papir i pribeležim misli. Možete li zamisliti ushićenje takvim mestom?“ Nasmehio se mangupski, od čega mi je srce brže zakucalo i što me je navelo da želim da ga zadržim što duže napolju, za sebe. „Mašta mi se vinula.“

Kad god sam ja pokušavala da se bavim kreativnim radom, prekivala me je majka s beskrajnim ručnim radovima ili Jekaterina sa žalbama o nepristojnom trgovcu. Žudela sam za luksuzom osame. „Čula sam da pričaju kako ste kao učenik recitovali Deržavinu.“

Deržavin je bio najproslavljeniji pesnik u vreme Katarine Velike. Kao dete, pre nego što je nesreća umanjila porodične finansije, živela sam kratko s dedom na njegovom imanju blizu Kaluge. U podrumu glavne kuće čuvao je Katarininu ogromnu bronzanu statu, koju sam, pod raznim izgovorima, stalno obilazila trudeći se da zamislim život u kom žena vlada muškarcima. Otad sam se posebno zainteresovala za njenu vladavinu i gotovo napamet znala Deržavinovu odu *Vodopad*.

„Jesam!“, izjavio je Aleksandar očigledno zadovoljan. „Moj drugar Delvig želeo je da upozna Deržavina i izjavljivao kako će protresti ruku koja je napisala *Vodopad*. Naterao me je da s njim čekam u školskom predvorju. Kad su se vrata konačno otvorila, začuli smo lupkanje štapa o mermerni pod.“

Da bi to ilustrovao, Aleksandar je udario štapom po kame- nu još jednom, zbog čega su se trgnula ona dva muškarca u dvorištu dok su se polako povlačili prema debelim žutim zidovima zgrade. Meni su zubi cvokotali, ali sam se trudila

da produžim vreme nasamo s Aleksandrom. „Je li vama skromnim đacima dozvoljeno da upoznate velikog čoveka?“

„On je bio u žurbi. Sluga ga je pitao treba li mu šta. Deržavin je odgovorio jednako ozbiljno.“ Aleksandru je glas zagremeo dok je imitirao pesnika: „’Dobri moj čoveče’, rekao je, ’gde se ovde nalazi klozet? Moram da se ispišam kao tegleći konj.’“

Aleksandar je prigušio smeh pesnicom naslonjenom na usta. Ipak mu je promaklo nekoliko praskova, a zatim se presamitio, a smeh mu je bio tako zarazan da sam se i ja zakikotala. „Pretpostavljam da ste se prilično razočarali što je vaš junak sklon tako osnovnim ljudskim potrebama“, rekla sam.

„Nikako, draga moja damo! Stoga mi je bio još privlačniji. Međutim, ne mogu reći da je sluga osećao isto. Obrazi su mu pocrveneli pa je ličio na jabuku. Kad su oni otišli, Delvig se okrenuo prema meni i rekao: ’Veliki čovek, dupe moje!’ i odjurio.“

Korset mi se urezao u stomak zbog smeha. Još sam bila zadivljena što uopšte razgovaram s nekim kao što je Aleksandar Puškin, kamoli da se on oseća opušteno pored mene pa izgovori „dupe“. Bez razmišljanja uhvatila sam Aleksandra za ručni zglob.

On se zagledao u kožu iznad rukavice gde je moje meso pritiskalo njegovo. Iznenada postideana, povukla sam ruku i duboko udahnula. Hladni vazduh mi je štipao nozdrve i grlo. Skrenula sam pogled i džarkala kamen satenskom cipelom. „Jeste li tad poslednji put videli čuvenog Deržavina?“

„Svakako nisam.“ Aleksandar je još gledao mesto gde sam ga dodirnula. Nekoliko pahulja palo je na njegove crne bakenbarde pa je iz prednjeg džepa izvadio maramicu da potapka lice. „Deo našeg poslednjeg ispita podrazumevao je

da svi pred njim recitujemo. Priznajem da sam bio nervozan dok sam čekao da ostali nesrećnici izdeklamuju stihove. Gledao sam kako starcu glava pada na rame dok je tonuo u san, pa se iz njega trzao.“

„Zaspao je za vreme ispita! Momci mora da su se osećali uvređeno.“

„Zaista jesu. I ja sam se uvredio. Šta ako veliki Deržavin zahrče usred moje recitacije? A onda sam smislio da na njegovu sanjivost ne gledam kao na problem, već kao na izazov. Neko je morao da sirotog čoveka trgne iz obamrlosti, pa što to ne bih bio ja. Odlučno sam otišao do sredine prostorije, okružen instruktorima i njihovim lepim suprugama u svečanoj odeći, stao na jednu ploču u obliku romba i izveo najbolju recitaciju u životu. Bar sam ja tako mislio. I tad sam video kako se to dešava: starac se probudio i stavio šaku iza uha da bolje čuje moje reči.“

Zamislila sam taj prizor: Aleksandra kao drskog mladića s tamnom puti i mnogo divljih crnih uvojaka, ruke visoko dignute dok recituje posebno dramatičan stih. „Jeste li ikad protresli ruku koja je napisala *Vodopad*?“

„Posle recitovanja istrčao sam iz prostorije. Istinu govoreći, pritisak je postao ogroman, a činjenica da mu se dopala moja pesma bila je pogubna.“ Aleksandar je prešao prstom preko mečeta na štapu pa zavrteo glavom i čvrsto sklopio oči. Na njihovim uglovima pojavile su se blage bore. „Uspeh me je uplašio. Osećam se kao budala što to kažem naglas.“

„Uopšte nije budalasto! Sanjali ste o uspehu. Kad ste do njega došli... dakle, šta je onda bilo?“

Aleksandar je otvorio oči i pogledao pravo u moja usta. Ja sam ga razumela. Možda nije navikao da ga razumeju. Tad sam bila sigurna da će me poljubiti. Bez razmišljanja sam

zažmurila želeći da osetim njegove usne na svojim i odlučivši da ne brinem ko bi mogao da vidi. Bila sam spremna.

Čekala sam, ali ništa nisam osetila. Otvorila sam oči i videla da se Aleksandar široko osmehuje. Usne su mi bile još glupavo isturene, ali on to nije iskoristio. Bacio je uvis štap, pa ga vešto uhvatio kao da slavi svoju malu pobjedu.

Krajičkom oka sam posmatrala gospodu koja je stajala kod fontane kako ulazi u kuću. Hladnoća mi je sad postala kao bolne iglice leda, jer je stvarnost opet zavladała.

„Trebalo bi da uđemo pre nego što primete da nas nema“, rekao je Aleksandar. „Nadam se da Tolstoj odvraća pažnju vaše tetke, ali sirotan ume da priča previše pa ne bih da ona dugo ispašta.“

Klimnula sam glavom trudeći se da ne odam razočaranje. Trebalo je da se vratimo na bal, ali večer još nije gotovo, a već mi se čini da će proći čitava večnost dok opet ne budem videla Aleksandra.

„Zar nismo posebni?“, izjavila je Jekaterina kad smo neposredno pred ponoć izašle iz naše kočije i pošle klizavom stazom do kuće.

„Šta hoćeš da kažeš?“ Progovorila sam uprkos saznanju da Jekaterina pokušava da me izazove i da ne treba da zagriзем мамас.

„Bila si cele večeri na plesnom podijumu! Uglavnom s istim partnerom. Onim tamnim momkom?“

Posle prvog valcera Aleksandar me je opet pozvao da igramo, ali nikako me nije monopolisao. „Igrala sam nekoliko puta s Aleksandrom, ne više nego što je prikladno. A taj ’tamni momak’ je pisac *Evgenija Onjegina* i drugih dela.“

„O, svi znaju Aleksandra Puškina“, kazala je prepredeno Jekaterina. „Kako sam čula, bio je s izvesnim brojem elegantnih dama.“

„Otkud ti to znaš?“

Jekaterina je slegnula ramenima. „Samo ponavljam šta je tetka Kaća rekla.“

Kad smo prešle prag naše mračne i tihe kuće, pokušala sam da se saberem. Jekaterina je htela da me postidi. Neću dozvoliti da mi griža savesti ostavi trag na tenu kad budem razgovarala s majkom.

Vatra u kaminu se polako gasila i u prednjoj sobi je bilo hladno. Mislila sam da će Sergej ostati blizu vrata da nas muči čim se vratimo kući, ali mora da je majka oterala momke u krevet. Sedela je sama u svojoj fotelji s lenjim tigrastim mačorom prostrtim po krilu. Nije mi bilo jasno kako ijedno od njih podnosi hladnoću i vlažan vonj buđi. Samo sam želela da uronim pod pokrivače u svom krevetu.

„Verujem da ste se lepo provele“, kazala je majka. „Otac bi došao da vas i sam to pita, samo što je danas radio, tako da se iscrpeo pa je otišao u krevet.“ Potrudila sam se da ne trepnem na tu majčinu čistu laž. Otac mora da je još u nekoj krčmi na Arbatu. Mislim da ovih dana spava na ulici. Umesto porodice, izabrao je alkohol, bedu i očaj, pa za njega više nije bilo mesta u mom srcu.

„Natalija se sjajno provela“, objavila je Jekaterina.

Majčine oštre crte dobile su senke od slabe svetlosti prigušene vatre. „O?“

Osetila sam da me steže dijadema. „Tamo je bilo božićno drvo i dopalo mi se.“

„Veče je provela igrajući s Aleksandrom Puškinom“, rekla je Jekaterina. „Piscem. Čula si za njega, zar ne? Zar nije imao nevolja zbog neke buntovničke besmislice u pesmi?“

„To je bilo pre mnogo godina, a osim toga Natalija je igrala s njim samo nekoliko puta.“ Na Azju se uvek mogu osloniti da će me braniti. „Ne više nego što je pristojno.“

Majka je ustala i uklonila mačora, koji je zakreštao žaleći se i sevnuo očima u Jekaterinu pre nego što je izjurio iz sobe. „Devojke, idite pravo u krevet i ostalo mi ispričajte ujutro. Uostalom, potreban vam je san za lepotu.“

Klimnule smo glavom i poklonile se, a ja sam krenula gore za sestrama.

„Natalija, zašto ne bi sačekala časak da ti sestre odu prve? Mislim da treba da porazgovaramo.“

Dok sam gledala kako mi sestre žurno odlaze pa pod njihovim potpeticama škripe stepenice, srce mi je sišlo u pete.

„Aleksandar Puškin. Mislim da sam za njega već čula.“ Majka je pomilovala oksidisan srebrni krst što joj je s vrata visio na lancu s perlama. „Pesnik?“

„Tačno.“ Bila sam umorna i nisam znala šta majka očekuje od mene.

„Pod našim prethodnim carem živeo je u egzilu neko vreme, taj tvoj pesnik. Izgleda da će takav čovek uvek biti pod paskom krune, kao i njegova porodica i prijatelji.“

Majka je prišla bliže stolu na kom sam držala svoje beleške, mastionicu i okrugle naočare. Ugrizla sam donju usnu kad je izvadila naočare iz kutije pa prevrtala po rukama tanki, krhki ram.

„Tvoj čukundeda bio je praktičan čovek. Čovek ovog sveta. Živeo je u doba cara Petra pa je pomislio: šta bi ovom moćnom čoveku trebalo? Onda je pogledao velike brodove što su građeni u luci i našao odgovor. Ti brodovi će jedriti kroz vetar uz pomoć čega? Platna...“

Spustila sam glavu i pripremila se za dobro poznatu lekciju iz porodične istorije što će uslediti.

„...te je tako počeo da pravi pamučne i lanene tkanine, a onda i papirne proizvode, pa se obogatio i doneo poštovanje porodici, a i pomogao da ovo carstvo postane ono što je danas. Gončarovi su bili veliki, zadržali su bogatstvo... sve dok tvoj deda posle rata nije doveo francusku pralju.“

Rođena sam 1812. pa sam znala za rat s Napoleonom samo iz priče, ali majka je tu porodičnu priču ispredala toliko puta da sam imala utisak kako sam je doživela. Moj deda Afanasij Gončarov rat je proveo u inostranstvu. Kad je Napoleonova vojska isterana iz Moskve, pa se deda konačno vratio kući, saznali smo da je ostavio suprugu i zamenio je pametnom Francuskinjom po imenu Babet. Što se majke ticalo, za sve finansijske teškoće koje su otad zadesile porodicu trebalo je kriviti Babet. Kako je to ispalo nikad nije razjašnjeno. Meni se činilo da je to samo slučajno podudarno vreme, ali je legenda istrajavala.

Majka nikad ne bi priznala istinu: da nije neka slučajna Francuskinja, već očevo piće – njegovi napadi plača, iznenadni napadi urlanja onih retkih prilika kad je bio kod kuće – uzrok našim nevoljama. Od trenutka kad je zbačen s konja i rešio da ublaži bol pićem, otac je postao beskoristan. U vreme te nesreće bila sam mala, pa sam tek kasnije mogla da pojmem veličinu štete koju je napravio.

„Cenim privlačnost poezije, ali to je samo mašta“, nastavila je majka. „U stvarnom svetu muž treba da izdržava ženu i njenu porodicu najbolje što može. U ovom svetu pesnici nisu sposobni za takvu velikodušnost. Bolje da naklonost skreneš na nekog praktičnog muškarca koji sagledava potrebe ovog sveta, zadovoljava ih i lepo je nagrađen za svoj trud. Nekog ko se kloni politike i sitnih spletki carskog dvora. Razumeš li?“

Nisam mogla da je pogledam, ali sam klimnula glavom.

Majka mi je pružila naočare. Prihvatila sam ih istovremeno drugom rukom skidajući dijademu, pa ih stavila na oči. Kao da su bačene čini, svet oko mene se izoštrio: oštri uglovi pisaćeg stola, jednoroz i device na izbledelim, staromodnim tapiserijama po zidovima, proizvodi nekada unosnih fabrika moje porodice i poslednji zažareni ostaci vatre u kaminu.

„Mlada si i obdarena velikom lepotom. Možeš privući praktičnog muškarca. Ti si dobra devojka, Natalija. Jasna ti je nesigurna situacija naše porodice. Sad u krevet. Znam da ćeš na sledećem balu napraviti mudar izbor i učiniti ono što je dobro za sve nas.“

Majka je govorila o mudrim izborima kao da je to jasno kao dan, kao da život pruža samo jedan put do sigurnosti i zadovoljstva. Otad sam naučila da su izbori koje pravimo u životu složeni, iznijansirani i vode i k sreći i k očajanju. Udobna veza s praktičnim muškarcem mogla bi da mi done-se zadovoljstvo, ali verujem da bih taj život provela stalno gledajući preko ramena, pitajući se šta je moglo da bude da sam umesto njega izabrala pesnika.

Treće poglavlje

Za vreme doručka narednog jutra, Azja nije prestajala da priča o balu. Dok smo čekali da se hladnjikava soba zagreje, Ivan i Sergej smazali su vruće zemičke s maslacem i posrkali toplu čokoladu s cimetom a sestra im je pričala o plesanju i ukrasima. „Imali su jelku sa svećama na svakoj grani.“

Majka je tiho otpila gutljaj svog čistog crnog čaja. „Kao u protestantskim zemljama? Nisam shvatila da je visoko društvo tako zaneseno pruskim običajem.“

Jekaterina je pobedonosno frknula.

„Jeste, ali bilo je prelepo!“, uporna je bila Azja. „A jedna od devojaka mi je rekla da u ovo doba godine ima svakakvih čini koje možeš da upotrebiš da bi saznala ko će ti biti muž. Kažu da ćeš, ogledaš li se u ponoć na Badnje veče, videti njegovo lice.“

„Zvuči kao neka inostrana obmana“, zlovoljno će Jekaterina.

Pažljivo sam posmatrala komadić maslaca na okrnjenom tanjiru iz Sevra dok mi je zemička grejala usta. Na reč „muž“, u glavi mi se pojavilo Aleksandrovo lice. To nije bila nikakva obmana.

„Uopšte nije inostrana“, značčki se ubacio Ivan nabirajući široko čelo. „To je drevni slovenski običaj.“

„Kako bilo, meni zvuči kao besmislica“, rekla je Jekaterina.

„Svirali su mazurku sve dok plesači nisu postali iscrpljeni, a valcer, po mom računu, najmanje pet puta“, nastavila je Azja. „Natalija ih je sve odigrala.“

„Tako je“, lukavo je rekla Jekaterina. „Prvi sa jednim čovekom koga svi znate. Tolstoj ili tako nešto?“

„Amerikanac!“, objavio je Ivan. „Dobar čovek. Arogantan, ali Natalija je mogla i gore da prođe. Rekao je da će uskoro doći u posetu. Pitam se treba li da ga očekujemo.“

Mislila sam da će se majka ponovo namrštititi. To je, izgleda, pomislila i Jekaterina, koja je na trenutak zastala u pažljivom ispijanju čaja kako bi mi se značčki iskežila.

„To je pohvala svima nama što je vaša sestra tako popularna“, rekla je majka.

Ispod stola, Sergej me je šutnuo u cevanicu. Zbolelo je pa sam ga ljutito pogledala, ali su njegove punačke crte lica ostale izluđujuće nepromenjene. Tako da sam mu uzvratila udarac i on je zaječao od bola.

„Njen partner u nekoliko narednih plesova bio je tamnopusiti čovek s krajnje neobičnom kosom“, nastavila je da dosađuje Jekaterina, nesvesna Sergejevog jaukanja. „Ako poznaješ tog Tolstoja Amerikanca, možda si upoznao i njegovog prijatelja. Aleksandra Puškina?“

„Pesnik? S našom Natalijom...“ Ivan me je sumnjičavo odmeravao, kao da nije bio u stanju da dokuči zašto bi se za mene zainteresovao neko poput Aleksandra Puškina.

Majka je skupila usne u tanku liniju i bila sam sigurna da će reći nešto Ivanu pa čak i Sergeju zato što me je šutnuo, ali u tom trenutku se u trpezariji pojavio jedini sluga koji je preostao u našem domaćinstvu. Poslednjih nekoliko

meseci preuzeo je razne dužnosti iako su mu primanja bila neizbežno smanjena. Sada je strpljivo stajao na pragu i čekao da bude pozvan. Majka je klimnula glavom a on je prišao noseći malu vizitkartu s odštampanim kitnjastim slovima koja nisam razaznala.

„Posetilac ovako rano?“ Majka je dodirnula usta pamučnom salvetom, pažljivo uzela karticu i primakla je bliže nosu.

Iako nisam mogla da razaznam ime posetioca, osetila sam bogat miris sandalovine i citrusa koji je dopirao s kartona, iste one kolonjske vode koju je Aleksandar nosio prethodne večeri. Prisetila sam se naleta uzbuđenja kada je njegova ruka dodirnula moju i srce mi je zatreperilo, opisi u francuskim romanima još jednom su se obistinili.

Dmitrij, moj najstariji brat, doskakao je niz stepenice kasneći na doručak kao i obično. Poljubio je majku u obraz i spremao se da sedne na svoje uobičajeno mesto. Pre nego što je seo, primakao se njenom ramenu da pogleda vizitkartu.

„Aleksandar Puškin!“ Dmitrij je oduvek slabije čuo i govorio je kao da i svi drugi pate od iste boljke. „Ko iz ove kuće poznaje pesnika?“ Veselo se nasmejao i uzeo jednu kobasicu s poslužavnika na sredini stola. „Sergej jedva ume da napiše svoje ime.“ Pogledao je onda Ivana, koji se bavio svojom kosom pokušavajući da je pomeri napred i bolje pokrije visoko čelo. „Jesi li to ti? Da li si hteo da se okušaš u poeziji? Pokušavaš da pomoću nekoliko odabranih reči navedeš neku gospođicu da se valja u senu.“

Jekaterina je glasno uzdahnula, a mene je ozlojedilo to što Dmitrij nije ni pomislio da bi tako poznat muškarac došao mene da poseti. „Dosta je bilo“, rekla je majka, mada je zgodni Dmitrij oduvek bio njen miljenik i u njenom prisustvu je mogao da priča šta god poželi. Još uvek se mrštila

na vizitkartu, očito čuvajući negodovanje za nekog ko ga više zaslužuje.

„Natalija, doručak je skoro završen. Verujem da će ti biti prijatnije na spratu. Odveć si mlada da primiš gospodina tako rano ujutru.“

Skrenula sam pogled prema vizitkarti. Prethodne večeri, pre nego što sam zaspala, smislila sam šta bih još htela da pitam Aleksandra o *Onjeginu*, ono što nisam bila dovoljno sabrana da pitam za vreme razgovora nasamo na balu, pa sam se nadala da će nas sudbina, na neki način, ponovo spojiti.

Prisetila sam se kako je majka rekla da je važno pronaći praktičnog muškarca – nekoga poput našeg pretka Gončarova koji je proizvodio jedra za rusku ratnu mornaricu Petra Velikog. A onda sam pomislila na mog dedu Afanasija, koji je još uvek vodio porodične fabrike u unutrašnjosti južno od Moskve. Pitala sam se šta bi on mislio o tome što najveći ruski pesnik posećuje njegovu unuku.

Te misli su mi brzo naišle jedna za drugom, ali još uvek nisam skupila snage da se usprotivim majci.

Ona se kruto nasmešila slugi, ustala i vratila vizitkartu na njegovu ruku u rukavici. „Osećam se iscrpljeno nakon što sam sinoć dočekala devojke. Verujem da sam pogrešila što sam ovako rano ustala. Molim vas, kažite Aleksandru Puškinu da ako želi da dođe u posetu, u mom domu se mora pojaviti u pristojnije vreme.“ Majka je za slugom napustila dnevnu sobu. Osluškiivala sam teške odjeke njenih koraka po škripavim stepenicama, a onda mjauk i lupkanje šapa njenog tigrastog mačora kad je pošao za njom u sobu.

Ostavila me je da sama krenem i da ispita koliko sam pouzdana.

Jekaterina me je iskosa pogledala. „Zar ne bi trebalo i ti da ideš gore?“

Zurila sam u kobasice i otpila još jedan gutljaj zaslađenog kakaoa. Možda je i trebalo da odem, ali nisam imala nameru da to uradim po sestrinom nalogu.

Da sam se brže povinovala sestrinom zvocanju ili krenula za majkom, možda bi na kraju sve bilo lakše, i za mene i za moju porodicu. Uspomena na Aleksandra Puškina bila bi ograničena na jedno čarobno veče, šarmantan susret koji neće uticati na moju budućnost više nego ukrasna jelka koju je učitelj plesa nabavio za svoj bal.

Umesto toga, ostala sam čvrsto prikovana za stolicu. Potom sam čula njegov glas, baršunasti ton koji sam pamtila od prethodne večeri, pa mi je kroz ramena blago prostrujalo prijatno treperenje. „Zasigurno, ako uživaju u doručku, mogao bih da im pravim društvo.“

„Gospodarica kuće je u postelji. Nisam siguran da je prikladno da vi...“

Aleksandar se probio pored sluge i ušao u hodnik, pogledom preleteo lica oko stola i ubrzo pronašao moje. U istom trenutku soba se zagrejala. Nosio je tamni frak s dugačkim peševima koji su mu se širili niz bedra, prsluk u istom tonu i oko vrata labavo vezanu zelenu vratnu maramu. Sneg mu je prošarao razbarušene crne uvojke. U jednoj ruci je držao štap sa srebrnim vrhom u obliku mečeta a u drugoj cilindar širokog oboda. Setila sam se kako sam mnogo želela da ga poljubim prethodne večeri. Kao da mi je pročitao misli, podario mi je raskošan osmeh i namignuo.

Iz glave su mi isparile sve razumne misli. Nisam ni uspela da se pozdravim, već sam samo zurila u njegovo lice, koje mi se sada činilo kao najlepší prizor na svetu.

Na sreću, Ivan je prvi progovorio. „Aleksandar Puškin! Majka nije tu da vas lično pozdravi, ali smatramo vas

prijateljem porodice, dragi čoveče. Verujem da obojica poznajemo Tolstoja Amerikanca, tog nevaljalca.“

Nisam dotad shvatila da se Ivan pretvorio u kicoša. U glasu je imao živahnu spontanost kojoj su ovi težili i Aleksandar je prilično dobro odreagovao na nju. „Zaista! Pa, Amerikanac ume da bude odveć pričljiv, mada je dobričina, zar ne?“

„Vragolan!“, uzviknuo je Ivan. „Ali čini se da ste i vi pomalo revolucionar u duši. Podržavate li Simona Bolivara?“ Ivan je pokazao na cilindar koji je Aleksandar držao, za koji sam se sada setila da je prozvan *chapeau Bolívar* i da su u Parizu svi poludeli za njim. I sam Evgenije Onjegin ga je nosio. Smatrala sam da je Ivan bio smeo što je pitao Aleksandra o politici, ali sam bila radoznala da čujem Aleksandrov odgovor.

Ovaj je bacio u vazduh cilindar pa ga opet uhvatio. Njegov ležerni stav me je umirio i smejuljila sam se njegovoj demonstraciji spretnosti, mada je naš sluga stegnuo usne i ispravio se. Moguće da je u majčinom odsustvu on preuzeo ulogu odrasle osobe koja negoduje.

„Verujem u suverenitet nezavisnih država u okviru Španske imperije. Zašto te republike ne bi sledile primer svog suseda? Zasigurno Severnoamerikanci nemaju monopol na ličnu slobodu.“

„Pesnik i političar. Čast mi je.“ Dmitrij je ustao i sve nas predstavio, osim što je, kad je došao red na mene, rekao: „Verujem da ste imali zadovoljstvo da upoznate malu Nataliju.“

Aleksandar je poletno kucnuo petu o petu. „Madmoazel Natali.“ Pogled mu je postao prodorniji kad ga je ukrstio s mojim a meni je prijatno uzbuđenje ispunilo grudi.

Naravno, Jekaterina nije dozvolila da ijedan trenutak prođe bez njenog komentara. „Sinoć ste mnogo plesova odigrali s mojom sestrom. Kamo sreće da ste našli vremena

da popričate s Azjom i sa mnom.“ Rukom je pokazala na Azju, koja je bila postidjena što je uključena u tu pritužbu.

„Previd koji se nadam da ću ispraviti ovog jutra“, rekao je Aleksandar.

Jekaterina je okrenula glavu prema njemu. Zaista, da sam ja imala bradu veliku kao lubenica postarala bih se da je zavučem bliže grlu, međutim, Jekaterina je bila besramna. „Rekli ste da podržavate suverenost nacija Novog sveta. Razumela sam da vas zanimaju i slična pitanja u našoj zemlji. Na primer, dekabristički izdajnici koji su pokušali da zbace cara? Ti ljudi su vam bili prijatelji, zar ne?“

Sergej je odabrao baš taj trenutak da glasno srkne poslednji gutljaj kakaoa, dok smo svi ostali ćutali. Jekaterina je bila neopisivo nepristojna. Šutnula bih je u cevanicu da mi nije bila izvan domašaja. Niko nije znao šta na to da kaže.

Tri godine ranije grupa elitnih oficira pokušala je da se suprotstavi prestolonasledniku, tadašnjem velikom knezu Nikolaju. Car Aleksandar je bio na odru, a nije imao sinova. Dekabristi, kako su ih zvali, podržali su Konstantina, brata cara na samrti, za koga je rečeno da ima liberalne stavove o upravljanju. Na kraju je, ipak, Konstantin odbio presto i Nikolaj je postao sledeći naslednik.

Nikolaj je imao sasvim drugačije političko gledište od Konstantina i bio je za autokratsku vladavinu. To nije odgovaralo Konstantinovim pristalicama, pa su oficiri u decembru skupili tri hiljade ljudi koji su se protivili Nikolajevom preuzimanju trona. Bezbedna u Moskvi, za pometnju u Sankt Peterburgu čula sam samo kroz šaputanje odraslih u salonu. Kako sam razumela, pobuna je odmah ugušena, vođe javno obešene i bezbroj drugih proterano u Sibir. Čak i sada, vrlo često, poneki oficir je osuđen za učestvovanje u pobuni, te bi se ljudi okupili na ulici da vide njega i lepu